

Landbruks- og matdepartementet
Postboks 8007 Dep
0030 OSLO

Vår saksbehandler
Anja Fyksen Lillehaug

Vår dato
01.09.2022
Deres dato
03.06.2022

Vår referanse
21/00518-46
Deres referanse
22/542-3

Innspill fra Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag til arbeid med dyrevelfersmeldingen

Vi takker for invitasjonen til å komme med skriftlige og muntlige innspill til dyrevelferdsmeldingen, men vi ser oss nødt til å kommentere at prosessen med dyrevelferdsmelding virker forhastet.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag er bekymret for at hastverk i meldingsarbeidet går på bekostning av kvalitet både på innspill fra interessenter, forskningsinstitusjoner og arbeidet i departementet. For at en melding skal ha ønsket effekt på fremtidens dyrevelferd må den være god, og det må gjøres grundige nok utredninger for å stake ut riktig kurs. Vi ber derfor Landbruks- og Matdepartementet lytte til innspill til meldingsarbeidet også videre.

1. Oppsummering

God dyrevelferd er en forutsetning for å holde dyr for matproduksjon, og har historisk vært et konkurransefortrinn for norsk husdyrproduksjon. Slik skal det fortsatt være.

Dyrevelferden i Norge er generelt på et høyt nivå med utgangspunkt i dyrevelferdsregelverk og dyrehelsestatus. Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at de viktigste tiltakene for å sikre og videreutvikle dyrevelferden er:

- et godt regelverk forvaltet av et tilstedeværende og kompetent Mattilsyn
- dyrevelferdsprogrammer i alle produksjoner
- en driftsøkonomi som sikrer nok arbeidskraft og mulighet for investeringer
- investeringer må være lønnsomme
- mulighet for avløsning og nok tid til dyrestellet
- kompetansekrav i dyrevelferd
- økt åpenhet om produksjonene
- kommunikasjon med forbrukerne

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener hovedvekten på dyrevelferdsarbeidet framover må være på tiltak for å få alle med, for å sikre regelverksetterlevelse og ytterligere utvikle dyrevelferden. Vi er skeptiske til markedsstyrt dyrevelferd. Regelverk for produksjonsdyr må sees i lys av at matproduksjon er samfunnskritisk infrastruktur. For å unngå redusert matsikkerhet og dyrevelferdslekkasje ved import, må følgende prinsipper legges til grunn for regelverk:

Bondelagets Servicekontor AS

Norges Bondelag

- krav må bygge på kunnskap både om dyrs behov og kunnskap om praktisk husdyrproduksjon
- krav må være praktisk og økonomisk gjennomførbare
- krav må ikke få tilbakevirkende kraft
- krav må ikke ha utilsiktede negative konsekvenser for dyrevelferd
- krav må utredes for negative konsekvenser for produksjon eller struktur i landbruket
- krav må gis nødvendig overgangstider og investeringsmidler
- krav må ivareta balansen mellom ulike hensyn og være tilpasset norsk klima og geografi
- tiltak som går utover bondens økonomiske bæreevne må finansieres gjennom offentlige bidrag dersom det ikke dekkes i markedet

Bonden er den viktigste enkeltfaktoren for dyrenes velferd. Nøkkelen til å lykkes med utvikling er å ha med bonden. God driftsøkonomi med akseptabel arbeidsbelastning og god tid til dyra sikrer bonden mulighet til å stille dyra godt hver dag. Et aktivt og kompetent produsentmiljø bidrar til motivasjon, kunnskapsdeling og god bondevelferd, som igjen påvirker dyrevelferden. Aktive husdyrbruk må opprettholdes over hele landet for å ta vare på produksjonsmiljøene.

Veterinærdekningen må være så god at dyr kan få nødvendig helsehjelp når de trenger det uavhengig av hvor i landet de er. Mattilsynet må sikres tilstrekkelig ressurser og være tilstede lokalt i hele landet slik at de kan gjennomføre tilsyn med dyrevelferd og følge opp dyrehold med driftsproblemer. Mattilsynets tilsynsmetodikk må være kunnskapsbasert, og den bør så langt som mulig være formålsoverordnet framfor formalistisk.

Sviktende dyrevelferd og alvorlige dyrevernsaker opptrer vanligvis som en konsekvens av eller i sammenheng med andre drifts- og/eller personlige problemer. Det bør opprettes et system for tilbud om gratis rådgivning til dyrehold med driftsproblemer, inkludert økonomisk rådgivning og veivalgsrådgivning. Ved behov for akutt hjelp må det være tilgang til kompetent avløser.

Utmarksbeite er viktig i norsk husdyrhold, både for ressursutnyttelse og for dyra. Dyrevelferd på beite påvirkes negativt av fredede rovdyr og rovdyrforliket må følges opp. Det bør legges mer vekt på virkemidler som kan forebygge rovdyrangrep gjennom sporing av merkede rovdyr.

For alle husdyrproduksjoner må vilkår for investeringsstøtte ikke være til hinder for å velge løsninger som ivaretar dyrevelferden bedre enn minimumskrav i regelverket. For storfe må det sikres tilstrekkelige investeringsmidler til å legge om til løsdrift.

2. Samspill mellom dyr og mennesker.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag legger til grunn følgende definisjon for dyrevelferd, som Mattilsynet brukte i sin årsrapport fra 2017: «Dyrevelferd er individets subjektive opplevelse av sin mentale og fysiske tilstand som følge av dets forsøk på å mestre sitt miljø.» Dyrevelferd er en individuell størrelse for hvert enkelt dyr. Dyrevelferd som fagfelt er hele tiden under utvikling. For bonden handler dyrevelferdsarbeidet på gården om å tilby dyra et tilpasset levested, stille dem godt, omsette kunnskap til praktisk handling, og ha det gode dyreblikket, dvs ha evnen til å gjenkjenne situasjoner som krever handling, og se og benytte situasjoner der dyra er tilgjengelige for kontakt og omsorg.

Når mennesker holder dyr, påtar vi oss ansvar for dyra. Dyr som holdes av mennesker har noen friheter som ville dyr ikke har, men også begrensninger. Både produksjonsdyr og kjæledyr er avhengig av det stellet og det miljøet vi mennesker tilbyr dem. Målet er å finne en helhetlig balanse hvor dyret selv opplever å ha det bra gjennom blant annet å unngå langvarig negativ stress, ha tilgang til viktige ressurser, nok ernæringsmessig god mat, positive sosiale forhold, positiv håndtering, trygg transport og oppstalling på slakteri. Ansvaret for dyra forplikter oss som bønder, og regelverket setter standarden for hva samfunnet mener gir god nok velferd.

For å lykkes med utvikling i dyrevelferd i landbruket er bonden nøkkelen. Bonden er den viktigste enkeltfaktoren for dyras velferd hver dag. Gjennom kompetanse, holdninger til dyrevelferd, valg, praktisk gjennomføring og det gode dyreblikket er bondens daglige virke avgjørende for dyra. **Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det er viktig at en dyrevelfersmelding ikke gjør dyrevelferd til et rent teknisk spørsmål om**

oppstillingsforhold og driftsformer, men anerkjenner verdien av, og videre legger til grunn samspillet mellom dyr og mennesker.

2.1. Kompetansekrav i dyrevelferd

Dyrevelferdsloven av 2009 legger til grunn prinsippet om at kompetanse bør komme forut for alt dyrehold og annen aktivitet overfor dyr (jf. ot.prp.nr 15 2008- 2009). «*En kompetanseheving vil redusere faren for vanstell som skyldtes uvitenhet*» heter det i forarbeidene til loven.

Forarbeidene definerer kompetanse bredt. Kunnskap, holdninger og evne til å utføre noe i praksis inngår i dyrevelferdslovens kompetansebegrep (jf dyrevelferdsloven kommentarutgave). Da dyrevelferdsloven ble gjort gjeldene i 2009 ble realkompetanse lagt til grunn, uten å ta inn krav om formell kompetanse.

Norges Bondelag har en nullvisjon for brudd på dyrevelferdsregelverket. Kompetanse om produksjonsformen, føring, dyras behov og normal adferd er viktig for å ta de gode valgene i hverdagen. **Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener derfor det er riktig at det blir innført et formelt kompetansekrav i dyrevelferd.** Dersom dette blir etablert som et formelt krav for alle næringsretta dyrehold må kravet kunne etterkommes gjennom felles løsninger uavhengig av varemottaker/produsentorganisering, dvs generiske løsninger.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag forutsetter at dagens læreplaner for agronomutdanninga ivaretar kompetansekrav i dyrevelferd.

2.2. Menneskevelferd og dyrevelferd henger sammen

God bondevelferd er viktig for bonden på samme måte som god dyrevelferd er viktig for dyra. Velferden for bonde og dyr henger sammen, og det ser ut til at både dyr og mennesker vinner på hverandres velferd og trivsel. Forskning fra Tine¹ viser at det er en sammenheng mellom dyrevelferd målt gjennom Dyrevelferdsindikatoren og bondens jobbtrivsel og stressnivå. Forskingen tyder på at jo høyere jobbtrivsel og lavere opplevd stress, jo bedre er dyrevelferden. Når bonden har overskudd og trives med jobben gir det også overskudd til å yte ekstra omsorg for dyrene for å bedre dyrevelferden. Og når dyra er friske og trives, gir det godt arbeidsmiljø for bonden.

Det er kjent at studier om arbeidslivet viser at trivsel spiller inn på jobbproduktiviteten. Arbeidsmiljø og levekårsundersøkelsen fra 2020 (SSB) viste at bønder er blant de yrkesgrupper som trives best med jobben sin. Sammen med fiskere svarer 95% av bøndene at de er tilfredse med jobben. Samtidig ligger det en sårbarhet i det å ha et arbeid med mye ansvar, stor arbeidsbelastning, presset økonomi og ofte få eller ingen kollegaer i samme foretak.

Norges Bondelag opplever et økende antall henvendelser fra medlemmer som varslers om for stort arbeidspress og -belastning knyttet til dårlig økonomi i landbruket. Innleid arbeidskraft er kostbart, og å jobbe mer selv blir ofte løsningen når økonomien blir strammere. Selv om aggregerte tall for tidsbruk og antall årsverk i landbruket viser en effektivitetsøkning, er forskjellene mellom produsentene stor, og individuelle variasjoner fanges ikke opp. Graden av press vil derfor oppleves svært ulikt. Eksempelvis vil en bonde som nylig har investert i nybygg for husdyr oppleve et helt annet arbeidspress knyttet til krav til inntjening sammenliknet med en bonde uten gjeld. Norsk Landbruksrådgiving (NLR) oppgir også at de får flere og flere henvendelser som tyder på at stor arbeidsbelastning og økonomiske bekymringer er noe av det som påvirker bønders psykiske helse mest negativt. Ifølge NLR er opptil 60 arbeidstimer pr uke, og arbeidsdager med 18 arbeidstimer ikke uvanlig.

Evnen til å tåle press og belastninger varierer mellom personer og situasjoner. Negativt stress oppstår når det blir ubalanse mellom krav og det vi klarer å håndtere, mestre eller kontrollere, eller vi havner i situasjoner med store belastninger som for eksempel samlivsbrudd eller alvorlige ulykker. Stress og høyt arbeidspress kan gå utover evnen til å løse et problem, og høyt stressnivå

¹ Farmer welfare an animal welfare – Exploring the relationship between farmer’s occupational well-being and stress, farm expansion and animal welfare. Bjørn Gunnar Hansen, Olav Østerås.

kan påvirke oppmerksomhet, nøyaktighet og evnen til å følge faste rutiner. Negativt stress over tid kan gi en rekke helseproblemer, inkludert redusert psykisk helse.

Psykisk helse i landbruket henger sammen med tilfredshet med sosialt og faglig nettverk, mulighet for ferie og fritid, husholdningens totale inntekt, gjeld og tilfredshet med arbeidsmiljø og -forhold. I NLR-rapport 1/2020 ²slås det fast at landbruket har gjennomgått store endringer i løpet av de siste tiårene, og i Norge har bøndenes psykiske helse blitt dårligere i denne perioden. Bøndene rapporterte i 2012 at de opplevde høyere arbeidsmengde, var hyppigere bekymret for den økonomiske situasjonen, og oftere var bekymret for avlingssvikt pga. været / klimaendringer, sammenlignet med hva bønder rapporterte i 1982. Årsaken til at bøndene rapporterer dårligere psykisk helse de senere årene har blitt vurdert å være nettopp høyre arbeidsmengde, økende arbeidspress, og større bekymring for økonomien på gården (Logstein 2020). Samlet viser forskningen at høy arbeidsmengde, både på og utenfor gården, kombinert med lav gårdsinntekt predikerer dårlig psykisk helse.

Bak dyretragedier i landbruket kan det skjule seg menneskelige tragedier. Mattilsynets rapport fra 2008 påpeker flere årsaker til dyretragedier. Rapporten peker blant annet på at «den klassiske dyretragedien» utløses av at en normalt velfungerende dyreholder opplever en alvorlig krise som gjør at evnen til å utføre daglige gjøremål i dyreholdet blir redusert eller opphører. Slike tilfeller av akutt funksjonssvikt kan være forårsaket av psykisk eller fysisk sykdom eller overbelastning, rusmisbruk mv. Ut fra erfaringer i det materialet Mattilsynets arbeidsgruppe hadde til vurdering ser det likevel ut til at forløpet i såkalte akutte tilfeller ofte går over flere måneder før tragedien inntreffer.

For å ivareta folk og dyr mener Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag det er viktig at dyrevelferdsmeldingen bidrar til å bygge opp et system som 1) forebygger alvorlige dyrevernsaker, 2) oppdager alvorlige dyrevernsaker og 3) sikrer at mennesker og dyr ivaretas hvis tragedien først har oppstått.

2.3. Velferdsordninger og tilgang til kompetent avløsning

Tilgang på kvalifisert arbeidskraft og avløsere er avgjørende for dyrevelferden. Det blir stadig forsket på hvordan legge til rette for at dyra kan bedre mestre sitt miljø. Ny kunnskap må formidles for å kunne settes ut i praksis. Søkertallene på naturbruk på videregående har vært jevnt økende de siste ti åra. Imidlertid er det de blå fagene som står for mesteparten av økningen, mens søkningen på landbruksfag har vært ganske stabil. Det utdannes om lag 250 voksenagronomer per år. En mulig omlegging til fagbrev i landbruket vil føre til mer praksis og direkte kontakt med dyr, forutsatt at det opprettes tilstrekkelig antall læreplasser. Innenfor høyere yrkesfaglig utdanning (fagskoler) er det god søkerutvikling og vekst i kurstilbudet. Fagskolene har stort potensiale for å utvikles videre og tilby kompetanseheving for praktiske yrkesutøvere i landbruket. På høyskoler/universiteter har derimot søkerallene gått ned siste årene. Det bør prioriteres å snu denne trenden for å sikre kompetanse innenfor blant annet forskning og rådgiving i landbruket. Dyrevelferd og læren om dyrs adferd (etologi) er et fag som trenger vitenskapelig tilnærming. Det krever gode og oppdaterte utdanningstilbud. I NIBIO sin rapport *Landbrukets kompetansebehov og utdanninger* slås det fast at «Tilstrekkelig rekruttering og nødvendig tilpasning i utdanningstilbudene er kritisk for å møte framtidens kompetansebehov i landbrukets verdikjeder».

Skal man sikre produsentene gode avløserordninger må det være tilgang på kvalifiserte avløsere. Norske Landbrukstenester (NLT) er en samvirkebedrift, eid av bønder innenfor geografiske områder, som har som hovedmål å dekke behovet for kvalifisert arbeidskraft. Avløsere er avgjørende for at bønder skal kunne ta ferie og fritid, samt hjelpe til ved sykdom o.l. Det er per i år 2022 rundt 30 000 ansatte i NLT som utgjør ca. 5000 årsverk. I et avløserlag kan avløseren få en større fast stilling, fremfor flere små hos ulike produsenter. NLT har kompetanse rundt arbeidsgiverrollen, forsikringsordninger, pensjon, mv. Dette er gunstig for avløsere, og god hjelp for bønder som ikke selv sitter på den kompetansen. Landbruket er en næring med stor variasjon i aktivitetsnivå, særlig på grunn av sesongvariasjoner, men også variasjoner i klima- og

² https://innlandetfylke.no/f/p1/i368d6338-cd1d-4410-8566-6cd7508f2a62/rapport_forprosjekt_psykisk_helse_i_landbruket.pdf

markedsmessige forhold i sesongen. Også i helårsproduksjoner kan behovet for arbeidskraft endre seg vesentlig, både gjennom året og over flere år. I tillegg er de fleste landbruksforetak små familiebruk, som er sårbare for sykdom, permisjoner og annet fravær. Det er derfor av sentral betydning også for muligheten til å ivareta dyrevelferden i alle situasjoner at eventuelle endringer i arbeidsmiljøloven ikke er til hinder for avløserordningen eller bruk av innleid sesongarbeidskraft i landbruket.

Flere produsenter har tilgang på kompetent hjelp fra ektefelle, samboer eller annen person som til vanlig har inntekt i foretaket. I noen områder er også tilgangen på avløsere utenfra dårlig. Med dagens regler kan imidlertid avløsertilskudd ikke brukes til å lønne ektefelle/samboer eller noen som har næringsinntekt fra foretaket fra før. Det begrenser muligheten til å bruke personer som har inngående kunnskap om drifta, utstyret og systemene som blir brukt på gården, personer som lettere kan tre inn som avløser enn noen utenfra som ikke har erfaring på den aktuelle gården. Regelverket bør derfor endres slik at en kan bruke tilskuddet også til å lønne dem for avløsningstjenester. Det vil sikre fleksibilitet i systemet og forenkler bondens hverdag når behovet for avløsning oppstår.

Tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel skal dekke ekstra driftsutgifter som har oppstått ved økt behov for avløsning. Mange har arbeid utenom gården for å tjene penger til livsopphold, fordi grunnlaget for inntekt ikke er stort nok på gården. Det er svært uheldig at lønnsinntektene bidrar til å svekke mulighet for drift på gården ved sykdom og fødsel. I jordbruket, særlig i foretak med husdyr, må drifta gå sin gang selv om produsenten ikke har mulighet til å drifte alt selv. **Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at produsenten må sikres en økonomi som gjør at drifta går forsvarlig og likevel ha tilgang på midler til livsopphold når sykdom eller kriser rammer**, uavhengig av om bonden har gårdsdrifta som eneyrke eller har arbeid utenom.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det er behov for en gjennomgang av reglene for fratrekk/avkortning i tilskudd til avløsning. Det må unngås at sykdom e.l. hos produsentene fører til at dyra ikke får nødvendig stell. Det må også åpnes for å gi to avløsertilskudd til foretak der ektefeller jobber i foretaket og er sykemeldt på samme tid eller i forbindelse med to uker rundt fødsel. Dette må kunne gjøres uten å søke om dispensasjon som man må i dag.

Regjeringen har i Hurdalsplattformen følgende punkt: «videreutvikle velferdsordningane for jordbruket og leggje fram ein eigen plan om dette». Dette støtter vi og foreslår å sette ned en partssammensatt arbeidsgruppe der blant annet faglagene og NAV deltar.

2.4. Mentorordning

Mentorordninga som blir forvalta av NLR er et nyttig verktøy for nye og unge bønder som skal satse i landbruket. Unge/nye bønder står ovenfor mange viktige valg og gjør store økonomiske investeringer. En mentor kan diskutere utfordringer og komme med råd, noe som gjør at den unge bonden har flere å rådføre seg med ved store avgjørelser. Mentorer kan også fange opp og hjelpe med utfordringer tidlig. Summen av dette bidrar til økt kompetanse og kan bidra positivt på dyrevelferden. Mentorordninga bidrar til å bygge opp et sikkerhetsnett rundt nye bønder og er en viktig post i jordbruksavtalen.

2.5. Gode produsentmiljøer

Det må finnes et nettverk rundt alle produsenter som sikrer forsvarlig drift og stell av dyr ved både fysiske og psykiske utfordringer. En del av dette nettverket bør være et trygt og aktivt produsentmiljø. Møtearenaer mellom nye og erfarne produsenter brukes til å utveksle erfaringer og nye ideer. Produsent- og lokallag er gode arenaer for faglige og sosiale arrangement. Gode produsentmiljøer kan også bidra til å oppdage utfordringer hos enkeltprodusenter tidlig og tilby hjelp.

Aktive produsentmiljøer i hele landet er avgjørende for nyskaping, rekruttering og god bondehelse, og vi vet at bønder lærer av hverandre. Bruksstrukturen i Norge har lagt til rette for

produsentmiljøer i hele landet. Dette blir mer utfordrende å opprettholde jo flere bruk som legges ned. Å drive gård innebærer for mange lite sosial kontakt, lange arbeidsdager og tunge avgjørelser. Produsenter i same geografiske områder står ofte overfor lignende utfordringer når det gjelder vær, klima og økonomi. Det å ha kolleger å dele utfordringer og løsninger med er viktig. **Aktive husdyrbruk må opprettholdes over hele landet for å ta vare på produksjonsmiljøene.**

Veterinærer trengs både akutt og til generell gårdsdrift. Tilgang på veterinær i akutte tilfeller er avgjørende for dyre- og bondevelferd. Det trengs nok produsenter innenfor geografiske områder som sikrer en bærekraftig og tilgjengelig veterinærtjeneste.

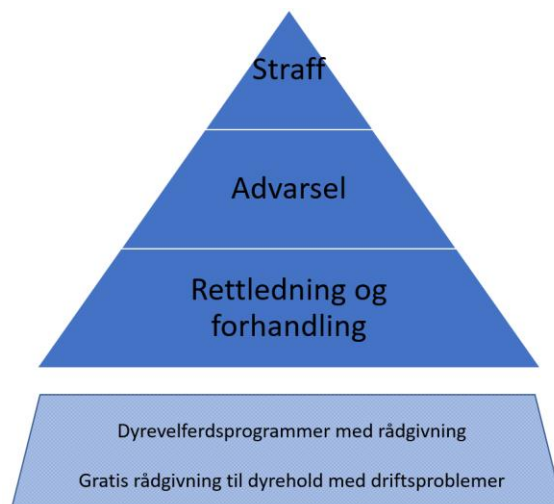
3. Når problemer oppstår

3.1. Gratis rådgivning til dyrehold med driftsproblemer

Mattilsynet skriver i sin årsrapport fra 2021 at de ønsker å utnytte ressursene best mulig ved å spisse innsatsen og i hovedsak føre mest tilsyn der risikoen for dårlig dyrevelferd er størst. I 2021 var oppfølging av bekymringsmeldinger og kronisk dårlige dyrehold prioriterte områder. Kronisk dårlige dyrehold er dyrehold med dårlig dyrevelferd over tid, der Mattilsynet avdekker regelbrudd og dårlig dyrevelferd under flere tilsyn. Mattilsynet gjennomfører tilsyn, avdekker regelbrudd og fatter vedtak om å utbedre dyreholdet. Ved behov brukes opptrappende virkemidler. Mattilsynet bruker mye ressurser på slike dyrehold og både bonde og dyr kan ha dårlig velferd over tid i slike saker. Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker raskest mulig løsning for folk og dyr når slike saker først oppstår, men først og fremst verktøy for å unngå slike saker.

I Mattilsynets rapport fra 2008 om forebygging av alvorlige dyrevernssaker i landbruket, står det at selv dyretragedier som oppfattes som akutte, ofte har en forhistorie ut over 6 måneder, som *risikodyrehold*. I rapporten defineres risikodyrehold som dyrehold som drives lovstridig og på en slik måte at viktige fysiske og psykiske behov hos husdyra ikke blir dekket. I forskningsprosjektet Aniwel³ er et av forslagene til forskerne bak prosjektet at det innføres et nivå *under* Mattilsynets «håndhevelsespyramide».

Dyrevelferdsprogrammene fungerer som et slikt nivå for å bedre dyrevelferden.

I tillegg mener Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag det bør opprettes et system for gratis rådgivning til dyrehold med driftsproblemer, det Mattilsynet kaller *kronisk dårlige dyrehold*. Tillit til rådgiver er sentralt for å lykkes med slik rådgivning. Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at rådgivningstjenesten skal baseres på frivillighet. Ulike leverandører av rådgivningstjenester kan levere denne typen rådgivning, eksempelvis flere varemottakere og Norsk landbruksrådgivning, eller en kombinasjon av disse. Rådgivningstjenesten må sikre bøndene fagrådgivning for å bedre drifta, økonomisk

³ <https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/book/159>

rådgivning og veivalgsrådgivning. Veivalgsrådgivning innebærer å gå inn i hvilke retninger drifta skal ta framover, også om det kan være mest riktig å avvikle. Særlig i denne typen rådgivning er samtaler med en person man har tillit til svært viktig.

Rådgivning av denne typen er ikke økonomisk lønnsom for tilbyder. For å sikre et like godt tilbud til alle bønder uavhengig av produksjon, produksjonsform, varemottaker og lokasjon mener Norges Bondelag at det er nødvendig at det defineres rammer for hvilke elementer rådgivningen skal inneholde og at myndighetene finansierer slik rådgivning. **I videre arbeid for å utvikle et rammeverk for gratis rådgivning til dyrehold med driftsproblemer foreslår Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag å sette ned en arbeidsgruppe ledet av Landbruksdirektoratet, der også Mattilsynet, Veterinærforeningen, rådgivertilbydere og faglag deltar.** Arbeidsgruppa skal definere hvilke kriterier som skal legges til grunn for å utløse rett til gratis rådgivning, eksempelvis varsel fra varemottaker med bakgrunn i dyrevelferdsprogrammer eller vedtak fra Mattilsynet, definere hvilke momenter slik rådgivning minst skal inneholde slik at tilbydere kan utvikle «rådgivningspakker» for denne typen besetninger. Arbeidsgruppen må også se på hvordan ordningen kan forvaltes, om det er den som søker råd eller rådgivertilbyder som kan søke om å få refundert sine utgifter. Vi foreslår at det planlegges og gjennomføres et pilotprosjekt over to år i samarbeid med én rådgivningstilbyder for å høste erfaring før tilbudet blir landsdekkende.

3.2. Evaluere dyretragedier

Selv om det heldigvis er få dyretragedier i landbruket, er hvert enkelt tilfelle ett for mye. Reaksjon fra samfunnet på slike hendelser domineres av forferdelse og krav om straff og både Mattilsyn og politi følger opp i etterkant. I tillegg til samfunnets formelle reaksjoner på en dyretragedie, mener Norges Bondelag det er viktig å forstå årsaksforholdene bak dyretragedie med mål om å forebygge.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår å etablere en praksis for evaluering av dyretragedier. Formålet er å forebygge nye hendelser gjennom å lære av ulykker og dyretragedier. Evalueringen skal ikke ta stilling til sivilrettslig eller strafferettslig skyld og ansvar, og skal ha som verdigrunnlag at de skal være kompetente, nytenkende, troverdige og medmenneskelige.

4. Videreutvikling av dyrevelferden i norsk husdyrproduksjon

4.1. Dyrevelferdsprogrammer for alle produksjoner

Dyrehelse er en del av dyrevelferdsbegrepet, og syke eller skadde dyr har dårlig velferd. God helse er en nødvendig forutsetning for god velferd og dyrehelsestatusen i Norge er unikt god. God helse er likevel ikke en garanti for at dyrene trives og mestrer miljøet de lever i. Veterinærene med sin kombinerte kompetanse om dyrehelse, -velferd og produksjon, kan se sammenhenger mellom disse. Dyrevelferdsprogrammer brukes for å vurdere dyrevelferd og systematisk jobbe med å forbedre den. Dyras helse, oppstalling, tilpasningsevne og trivsel vurderes gjennom å se på dyrevelferdsindikatorer direkte på dyra (dyrebaserte indikatorer) og i miljøet dyra lever i (ressursbaserte indikatorer). Programmene skal sikre videreutvikling av dyrevelferdsarbeidet i alle besetninger og bidrar med en grunnleggende forståelse og aksept for betydningen av dyrevelferd utover offentlige krav.

For bonden er det å arbeide med dyrevelferdsprogrammer en bevisst måte å koble sammen regelverk og forholdene i besetningen, som dyra, miljøet de lever i og stellrutinene, med hensiktsmessige forbedringstiltak. Dyrevelferdsprogrammene er litt forskjellige avhengig av produksjon, men alle er bygget opp rundt sentrale elementer. Å følge opp KSL og ha godkjent KSL-status er en grunnplanke. Jevnlige veterinærbesøk med vurdering av dyrevelferd, spesifikke velferdstiltak, dokumentasjon og sanksjoner er også sentrale elementer.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag jobber sammen med resten av norsk husdyrnæring for å innføre dyrevelferdsprogrammer i alle produksjoner.

Arbeidet har kommet langt og dyrevelferdsprogrammer er innført for slaktekylling og foreldregenerasjon slaktekylling, verpehøner, kalkuner, svin og storfe. Sau og geit gjenstår, og arbeidet er i gang på sau.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at deltakelse i dyrevelferdsprogrammer skal premieres gjennom landbrukspolitikken, som på denne måten belønner god dyrevelferd.

4.2. Mattilsynet

Mattilsynets arbeid med dyrevelferd er svært viktig, og vi som landbruk trenger et sterkt, kompetent og lokalt tilstedeværende Mattilsyn med høy legitimitet og tillit hos næring og befolkning.

Norge Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at Mattilsynet må få økte ressurser til å følge opp dyrevelferd. Mattilsynet har mange lovpålagte oppgaver som tidligere lå til Distriktsveterinær 2 (DV2) -rollen. For å bedre utnytte ressursene i Mattilsynet og frigjøre tid til tilsyn med dyrehelse og dyrevelferd **foreslår Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag at det vurderes om oppgaver som tidligere har ligget til DV2-rollen og som betales av eier/bruker kan gjennomføres av privatpraktiserende veterinær** ved å sertifisere denne som offentlig veterinær i gitte oppgaver. Denne løsningen er allerede valgt for gjennomføring av ante mortem-kontroll ved nødslakt.

Mattilsynet er gjennom regelverksutvikling, tilsynsvirksomhet og informasjon- og veiledningsaktivitet en svært viktig aktør for å stadig utvikle og forbedre dyrevelferden i Norge, for alle dyreslag. I landbruket er Mattilsynet med sin mulighet til å se dyrehelse, dyrevelferd og trygg mat i sammenheng både på individnivå og samfunnsnivå, en styrke både for dyr og norsk matproduksjon. **Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener hovedansvaret for tilsyn med dyrevelferd fortsatt må ligge hos Mattilsynet som fagmyndighet. Tilsyn med dyrevelferd må ikke privatiseres eller overføres til politi og rettsapparatet, men forbli en offentlig forvaltningsoppgave i Mattilsynets portefølje.** Arbeids- og ansvarsfordeling mellom rettssystemet og Mattilsynet ligger og bør ligge i det kvalifiserte skyldkravet i dyrevelferdsloven § 37, som begrunnes med at straff bare bør brukes overfor de mest klanderverdige og samfunnsskadelige handlingene. Mattilsynet som fagmyndighet administrerer de administrative sanksjonene etter lovens kapittel III for øvrig. Til sammen gir dette et både effektivt, rettferdig og egnet system for å oppdage regelbrudd og ilegge passende og forholdsmessige sanksjoner ved brudd på regelverket.

Det er nylig ferdigstilt et forskningsprosjekt, Aniwel, der hovedformålet med prosjektet var å framskaffe kunnskap om hvordan man gjennom forvaltning kan oppfylle dyrevelferdslovens formål, dvs. fremme god dyrevelferd og respekt for dyr. Forskningen finner at husdyrprodusenter mener lovverket ivaretar viktige verdier og at lovverket virker etter hensikten. De anser seg som moralsk forpliktet til å følge lovverket. Dataene bekrefter bildet, og viser at folk særlig motiveres når de opplever at loven fremmer gode formål, samt av en oppfatning om at seriøsitet innebærer lovlydighet. De fleste rapporterte at de etterlevde lovverk fordi de mente det var riktig, og i mindre grad fordi de fryktet sanksjoner. Det er Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlags tolkning av forskningsresultatene at de støtter vårt syn om lovlydighetskulturen i landbruket, og at mennesker som ønsker å drive lovlydig og er opptatt av god dyrevelferd, gjør en bedre jobb med bakgrunn i rådgivning enn trusler om administrative sanksjoner og straff.

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag er opptatt av at ikke bare dyrevelferdsregelverket, men også tilsynsmetodikk er kunnskaps- og forskningsbasert framfor basert på ideologi. **Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at Mattilsynets tilsynsmetodikk bør så langt som mulig være formålsoverorientert**, det vil si et tilsyn der lovens formål styrer lovanvendelsen, virkemiddelbruk og kommunikasjonsform, framfor formalistisk. Norges Bondelag mener formålsoverorientert tilsyn vil bidra til å styrke Mattilsynets legitimitet. **Det bør vurderes å bygge opp et nasjonalt, akkreditert utdanningstilbud for inspektører.**

4.3. Dyrevelferd på beite

Norge er blant de landene i Europa hvor beiteressursene i utmark betyr mest for landets matproduksjon. Kun 3 % av Norges fastlandsareal er jordbruksareal. Samtidig har Norge gode utmarksbeiter av høy kvalitet på 45 % av fastlandsarealet. Det er helt grunnleggende for driften på gårdsbrukene i Norge at sauen og storfe om sommeren henter fôret i utmarka. På innmarka

dyrkes gras som beitedyra skal spise til vinteren. På utmarksbeite finner beitedyra de urtene de helst vil ha og lever fritt. Dyrevelferden på utmarksbeite er normalt svært god når sauen ikke blir jaget og drept av rovdyr. Det slippes årlig over 1,9 millioner sau og lam, 254 000 storfe, 58 000 geiter og 9 000 hester på utmarksbeite i Norge. Disse husdyrene høster fôrressurser i utmarka som tilsvarer det man ville måtte bruke 10 % av Norges fulldyrkede areal for å produsere. Beitebruk bidrar både til økologisk og økonomisk bærekraftig produksjon av mat.

I Norge og de nordiske landene har vi de fem store rovdyrartene: kongeørn, ulv, brunbjørn, jerv og gaupe. Alle disse rovdyrartene dreper og skader husdyr. Jerv, gaupe og kongeørn tar i hovedsak sau. Ulv og bjørn tar i tillegg storfe og hest.

Det største enkeltproblemet i mange beiteområder er tap og skader som følge av fredet rovdyr. Nasjonalt tilsynsprosjekt 2007 – 2010 i regi av Mattilsynet viste liten sammenheng mellom stellfaktorer som dyreeier kan påvirke og dårlig velferd/store tap på beite. Dette tyder på at store tap utover det normale kommer av eksterne forhold der vanlige tiltak som kan gjøres med dyra ikke virker.

Stortingets rovdyrforlik er et kompromiss som både skal sikre levedyktige rovdyrbestander og beitebruk i utmark. Det todelte målet bygger på tre sentrale forutsetninger. Den første forutsetningen er bestandsmål for hver enkelt rovdyrart. Den andre forutsetningen er arealdifferensiert forvaltning. Den tredje forutsetningen er full erstatning til dyreeier når husdyr blir drept eller skadet av rovdyr. **Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener det er avgjørende at rovdyrmyndighetene forvalter rovdyrbestandene slik at de ikke øker utover bestandsmålet**, slik at predasjonen av beitedyr blir større enn det Stortinget har forutsatt. Det er videre viktig at den arealdifferensierte forvaltningen skaper forutsigbarhet for beitenæringa slik at tapene av beitedyr blir så lave som mulig.

På nasjonalt nivå har tapene av sau på utmarksbeite hatt en jevn nedgang siden 2006. En viktig årsak til dette er at sauebønder som holder til i de mest rovdyrtette områdene, over tid har måttet gi opp drifta. Tapene av sau på utmarksbeite varierer fra ingen tap til opp mot 50 % tap. I beiteområder med lite rovdyr ligger tapene på utmarksbeite i snitt ned mot 3 prosent. I områder med stort rovdyrpress kan tapene komme opp mot 40–50 % for den enkelte beitebruker. Faste bestander av ulv og bjørn utelukker tradisjonelt sauehold med frittgående beiting i utmark. Store rovdyrtap innebærer store dyrelidelser og stor psykisk påkjenning for dyreeier.

Mange av rovdyrene i Norge er elektronisk overvåket med GPS-sporingsenhet. **Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener det må lages et system for varsling når rovdyr vandrer inn i område med mye beitedyr.** Dessverre får ikke beitenæringa tilgang til slik informasjon i dag. I 2021 opplevde beitebrukere i Nord-Østerdal at en radiomerket bjørn fikk utfolde seg fritt blant sauer og geiter i et område med nærmere 2000 beitedyr. Samtidig som dette skjedde satt forskere fra et svensk-norsk forskningsprosjekt om bjørn og villrein og fulgte bjørnens bevegelser inn i beiteområdet, uten at dette ble varslet til de berørte beitelaga. Katastrofen kunne altså ha vært betydelig mindre om forvaltning og forskning hadde gitt et lite hint om at bjørnen var på tur inn i et område hvor beitedyra skal være trygge for rovdyrangrep. Dette er dessverre ikke første gang en opplever at beitebrukerne ikke får varsling om radiomerkede rovdyr som beveger seg inn blant beitedyra. I 2020 fikk en gardbruker i Rendalen null signaler da den radiomerkede Deisjølven angrep og jaget kuer og kalver hos ham. I 2017 henstilte en storfebonde i Trysil om tilgang på data om bevegelsen til det radiomerkede ulveparet på Slettås for å kunne verne om beitedyra sine. Svaret fra daværende miljø- og klimaminister var et kontant nei med en begrunnelse om at dette kunne åpne for misbruk av opplysningene.

At bønder i område med rovdyr kan få beskjed når rovdyr går inn i deres område er viktig. Det kan da settes i verk tiltak som intensivering av tilsyn m.m. Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at det å få til et fungerende varslingssystem er et enkelt, men svært viktig tiltak. I områder med store tap bør bøndene og få tilgang til «real time»-data over de aktuelle rovdyra for å hjelpe dem med å unngå tap.

4.4. Regelverk for produksjonsdyr

Dyr har både generelle, artsspesifikke og individuelle behov, og hva som skal til for å gi dyra god velferd varierer både mellom arter, med alder og ledd i produksjonen. I tillegg til bonden som viktigste enkeltfaktor for dyrevelferden, vil dyras fysiske levestandard og tilgang til ressurser påvirke velferden. I landbruket er matproduksjon formålet med dyrehold, og tilpasninger i driftsformer og dyras levestandard gjøres for å ivareta flere hensyn, som matsikkerhet, trygg mat, god ressursutnyttelse, økonomi, klima- og miljøtilpasninger, tidsbruk og dyrevelferd.

Samtidig som tilgang til økt areal, bedre kvalitet på utforming av arealene og at mer variert miljø tilpasset artens adferdsbehov generelt vil legge enda bedre til rette for god dyrevelferd, må regelverk sees i lys av at matproduksjon er samfunnskritisk infrastruktur. Nybygg til husdyr og større ombygginger er kostbare investeringer med lang nedbetalingstid og gjøres i et generasjonsperspektiv. Investeringen må være lønnsom og produksjonen må være av et omfang som kan bære investeringen, ellers får ikke bonden lån eller investeringstilskudd til å kunne gjennomføre bygging/omlegging. Forutsigbarhet rundt regelverket er nødvendig for at investeringer ikke blir verdiløse etter kort tid. Klarer vi ikke dette vil resultatet bli nedleggelse, redusert matsikkerhet og dyrevelferdslekkasje ved import.

I stortingsvedtaket om dyrevelferdsmeldingen bes Regjeringen utrede hvordan griser kan sikres bedre tilgang til uteareal, samt se på insentiver som vil øke dyrevelferden i svinenæringa særlig med hensyn til areal, underlag og miljøberikelser. Alle krav til dyrevelferd må bygge på kunnskap om både dyrs behov og praktisk husdyrproduksjon. Det finnes mye kunnskap om dyrs evner, følelser og behov, men det mangler fremdeles mye kunnskap om ulike tiltaks effekt på dyrevelferd i et produksjonsmiljø.

Eksempelvis er det behov for mer kunnskap om tilgjengelig areal per gris. I en utredning av arealbehov for gris og hvilken effekt det vil ha eventuelt å øke arealet, må ulike driftsformer, behov og løsninger for de ulike aldersgruppene (spedgris, smågris, slaktegris, ungpurker, gjeldpurker, diende purker, råner), gruppestørrelser, bingeløsninger, samt kvaliteten på arealet vurderes (ulike innredningsløsninger, gjemmedsteder, underlag og tilgjengelighet). Det er avgjørende å vurdere hva som faktisk er tilgjengelig areal per gris, og hvilken effekt ulike løsninger har for helse, velferd og adferd hos grisen. Fra fødsel til og med smågrisperioden er det også viktig å ta hensyn til å kunne holde grisen i mest mulig stabile grupper.

Et annet eksempel er behovet for økt kunnskap om hva som vil defineres som mykt underlag for purker. Det mangler også erfaringsbasert kunnskap om hva som vil være gjennomførbare løsninger som har positiv effekt på dyrevelferden.

Et tredje eksempel er den største satsingen for å bedre dyrevelferden for storfe - løsdriftskravet. Kravet ble innført etter forrige dyrevelferdsmelding, og oppstallingsformen vil gi dyrene større bevegelsesfrihet og mulighet til å utøve naturlig adferd. Omleggingen har vist seg tidkrevende og svært kostbar å gjennomføre for landbruket selv om omleggingstakten er høy. Dessverre gjør økonomiske rammer i melkeproduksjonen at en del produsenter velger å legge ned framfor å legge om, og arealer går ut av drift. Særlig er denne utfordringen uttalt på Vestlandet.

De første løsdriftene som ble bygget dannet grunnlag for erfaringsbasert kunnskap for de som bygde senere. Erfaringen fra de første har vært avgjørende for gode løsninger for svært mange som kom etter, og en del av pionerfjøsene bør nå bygges om ettersom de ble bygget uten tilgang til erfaringsbasert kunnskap om hva som var god utforming. For å lykkes med tiltak for å bedre dyrevelferden er det avgjørende viktig at krav utredes for effekt på dyrevelferd, inkludert hva som er de gode praktiske løsningene, men også følges av en realistisk plan for finansiering. **Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag understreker viktigheten av at meldinga som nå skal skrives anerkjenner og prioriterer nødvendige tiltak for å komme i mål med løsdriftskravet.** Vi viser til NIBIOs rapport Investeringsbehov innen melkeproduksjonen ⁴.

⁴ https://www.nibio.no/nyheter/fra-basfjos-til-lausdrift-kva-vil-det-koste/_attachment/inline/7f71fcf1-2c19-47c6-af25-b817bb969817:809583d867183078e4b31edaf912df0026839b5e/NIBIO_RAPPORT_2021_7_46.pdf

4.5. Dyrevelferdsarbeid retta mot meldingsarbeidet fortsetter i organisasjonene.

Arbeid med innspill til en dyrevelferdsmelding krever stor grad av involvering i alle ledd i organisasjonene i landbruket. Målet med vårt brede arbeid er å kunne komme med forslag og belyse problemstillinger som både har effekt på dyrevelferden og som er praktisk gjennomførbare. Innspillsfristen 1.september ble varslet 3.juni. Juni, juli og august er en periode det er svært travelt i landbruket, og samtidig en periode med redusert bemanning i administrasjonen pga. ferieavvikling. I tillegg til innspillet vi leverer 1.september kommer Norges Bondelag til å fortsette dyrevelferdsarbeidet med hver enkelt art og produksjon utover høsten og fram mot årsskiftet. Vi har høye forventninger til eget arbeid, og håper Landbruks- og matdepartementet vil lytte til innspillene vi kommer med framover.

5. Kunnskapsbygging og åpenhet om produksjonene

5.1 Å produsere mat er ikke en privatsak

Det er av allmenn interesse hvordan dyra har det på norske gårder, og hvordan maten blir til. Mange forbrukere er ikke bare opptatt av at maten skal mette, smake godt og være sunn og trygg å spise, men også skal gi en god følelse og visshet om at maten er produsert på en etisk god måte. Både miljø, bærekraft og dyrevelferd er faktorer her. Andelen som er mer opptatt av dyrevelferd har økt gjennom de siste årene, noe jevnlig undersøkelser gjennomført av ulike aktører viser.

Forbrukerne har jevnt over god tillit til norsk matproduksjon. Norsk landbruk skal være åpne om hvordan dyra har det og hvordan maten produseres. Det er vi avhengig av for å utføre samfunnsoppdraget og beholde tilliten folk har til norsk matproduksjon.

Kunnskap om hvordan maten blir produsert i Norge og hvordan dyra har det, er også en viktig del av tillitsgrunnlaget. I dag er det mange mennesker som er lenger unna landbruket enn tidligere, og det er det også større bevissthet om i landbruket, hos bonden og i Norges Bondelaget og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Her er det likevel flere aktører som kan og bør bidra til å sikre at for eksempel barn og unge har en basiskunnskap om hvordan maten blir produsert og dyra har det, eksempelvis skoleverket. Selv om det er ikke er en privatsak hvordan maten produseres, betyr likevel ikke det at alle som ønsker, kan gå rett inn til husdyra til enhver tid. Besøkende kan uroe dyra, og ufrivillig ta med seg sykdom inn i husdyrrommet. Vi må derfor bruke andre måter å være åpen om produksjonene på, sammen med å gi forbruker mer innsikt og bakgrunn.

Det er flere forhold og tiltak som bidrar til tillit og åpenhet i norsk landbruk. For det første handler det om Mattilsynet og deres tilsyn, revisjoner gjennomført av KSL-revisorer⁵ og veterinærer som alle er innom husdyrholdet ut fra sine respektive roller. Det er derfor viktig med et sterkt Mattilsyn jf innspillet om Mattilsynet. I kvalitetssystemet i landbruket (KSL) er det kriterier for dyrevelferd som påvirker bondens KSL-status. KSL-statusen må være gyldig for at bonden skal få full betaling fra varemottaker. Obligatoriske veterinærbesøk er en del av dyrevelferdsprogrammene, nærmere omtalt under delen om «Videreutvikling av dyrevelferden i norsk husdyrproduksjon».

For det andre har det betydning for forbrukers inntrykk av næringa, hvordan næringa selv presenterer seg og sin produksjon. Fra Norges Bondelag sin side har vi over tid vært opptatt av å vise fram hvordan matproduksjonen skjer, på en realistisk måte. Det ligger til grunn blant annet for valget av sosiale medier som formidlingskanal.

Gjennom de siste årene har Norges Bondelag etablert konseptet #bondeTV som betyr at enkeltbønder over hele landet deler bilder og film fra sin husdyrproduksjon innenfor et bestemt tidsrom og som et «øyeblikksbilde» der og da. Spredningstallene i befolkningen for de ulike episodene, være seg kylling, gris, storfe eller småfe, er svært gode og mange spørsmål fra forbruker

---

⁵ <https://www.ksl.no/no>

blir svart ut gjennom denne aktiviteten. Denne måten å drive informasjons- og kunnskapsformidling på skal Bondelaget utvikle videre.

I denne forbindelsen kan det også nevnes at Norges Bondelag hvert år i august gjennomfører Åpen Gård-arrangementer rettet mot folk, særlig barnefamilier. Arrangementene samler tusenvis av deltakere som på den måten kan få innsyn i hvordan en gård blir drevet.

5.2 Formidling av forskning om dyrevelferd

Det er viktig at kunnskapen på området husdyrproduksjon som ligger hos kunnskapsinstitusjonene i Norge, både blir formidlet til fagmiljøer og produsentene i landbruket, men også gjøres tilgjengelig for omverden. Det er et viktig bidrag til å bygge kunnskap om moderne husdyrhold og hvordan dyrevelferden blir ivaretatt og kan forbedres.

Den nye storsatsingen på produksjonsdyr på NMBU med det nye veterinærbygget, og samlokaliseringen av relevante fagmiljøer på Ås, må bidra til å utvikle og utveksle kompetanse mellom ulike fagdisipliner med kunnskap om dyrevelferd. Ernæring, agronomi, etologi, veterinærmedisin, samfunnskunnskap og økonomi er alle fagdisipliner på NMBU, og fagdisipliner som må involveres i framtidens husdyrproduksjon. Vi har forventninger til at satsingen kan bidra til økt praktisk kunnskap, bredere innsikt, bedre kunnskapsspredning og utvikling av mer bærekraftige løsninger framover.

6. Momenter meldingen må omtale

I tillegg til kapitlene over mener Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag dyrevelferdsmeldingen må omtale følgende momenter som har effekt på dyrevelferden:

- Beskrivelse av utvikling fra forrige dyrevelferdsmelding fram til i dag for hver enkelt husdyrproduksjon med utgangspunkt i kunnskapen vi har om dyr, avl, produksjonsform og driftsapparat.
- Forholdet mellom mennesker og dyr, og viktigheten av at dyr holdes av mennesker som har kompetanse til å stelle dyrene godt, har tilpassede levemiljøer, er preget på mennesker, har god helse og brede avlsmål som sikrer at helse- og velferdsparameter prioriteres.
- Utredninger: Alle krav må være praktisk og økonomisk gjennomførbare. Uten bærekraftig økonomi stopper investeringer opp av seg selv.
  - Matproduksjon er samfunnskritisk infrastruktur. Tiltak som går utover bondens bæreevne må finansieres enten av marked eller offentlige bidrag for å unngå redusert matsikkerhet og dyrevelferdslekkasje ved import.
  - Ved eventuelle nye krav til drifts- og oppstallingsformer må kunnskap om fysiske innretningers effekt på gruppedynamikk i dyregruppa og effekt på dyrevelferd foreligge
- Nødvendig infrastruktur
  - God veterinærdekning og tilgang til veterinærtjenester er avgjørende for å ha landbruk med husdyrproduksjon i hele landet. Dette av hensyn til dyrehelse, dyrevelferd, trygg mat, miljøhensyn, beredskap og bondens drift. Norsk dyrehelsestatus er unik, og må ikke forringes. Veterinærtjenestene må være økonomisk tilgjengelig og ikke avgjøres av avstand mellom gårdene, eller ekskludere de som er avhengig av båtskyss. Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag ser frem til resultater av arbeidet som nå er satt i gang for å utrede tilgang til veterinærtjenester.
  - Bane og trafikkerte veier som går gjennom beiteområder må sikres med gjerder.
- Erfaringsbasert kunnskap.
  - Hvordan man bedre kan innsamle/systematisere, tilgjengeliggjøre, og bruke erfaringsbasert kunnskap.
  - Økologisk husdyrproduksjon har egne krav til dyrevelferd, og har en spydspissfunksjon for utvikling av nye metoder og oppstallingsformer for husdyrproduksjon. Meldingen bør omtale hvordan man kan dra nytte av erfaringsbasert kunnskap fra økologisk produksjon blant annet gjennom utredninger utført i regi av regelverksutvalget.
- Forskning og utvikling.

- Det finnes mye kunnskap om dyrs evner og behov, men mangler fremdeles forskning og erfaring med hvordan ulike endringer i driftsmiljø påvirker dyrenes trivsel, og hvilke endringer som både bedrer dyrevelferden og er gjennomførbare i et produksjonsmiljø. Rapportene Kunvel og Kundryr oppsummerer forskning og peker på videre forskningsbehov.
- Det er behov for mer forskning og erfaringsfjøs for å få kunnskap og erfaring om praktiske løsninger som enda bedre enn dagens oppstallingsformer ivaretar dyras behov uten å samtidig å ha utilsiktede negative konsekvenser. Eksempelvis gjenstår mye forskning om nye driftsformer, eksempelvis ku/kalv samvær og bingeløsninger for gris.
- Det forskes i dag på genredigering, og hvordan denne metoden eventuelt kan anvendes innen norsk husdyravl. Ved hjelp av ulike genredigeringsmetoder er det mulig å være mer presis i hvor i genomet man foretar endringer. Det er imidlertid usikkerhet knyttet til utilsiktede effekter både for organismen som helhet, og for miljøet den settes ut i. Norges Bondelag forutsetter at forskning og praktisk bruk av genredigering i husdyrhold må være i tråd med kravene i genteknologiloven.
- Balansepunkt mellom kryssende hensyn
  - I landbruket er det kryssende og til dels motstridende hensyn som stilles opp mot hverandre. Balansepunktet mellom disse flytter seg etter som verdiene i samfunnet endrer seg, og hensyn til dyr tillegges stadig større vekt. Meldingen må tydeliggjøre dette.
  - Samtidig må vi være oppmerksomme på at endring av balansepunktet kan gå på bekostning av effektivitet, klimautslipp og matpriser, og muligheten for å ha landbruk som levebrød. Dette er dilemmaer vi som samfunn må håndtere når vi skal velge hvilke tiltak vi skal innføre for å løfte dyrevelferden. Utgangspunktet er hele veien at dyrevelferden er god, men vi er klare til å ytterligere forbedre den.
- Krav ved import. Hvordan kan det innføres en felles standard for alle produkter som omsettes i Norge med krav om norsk nivå på dyrevelferd, medisinbruk, HMS og dokumentasjon av klimagassutslipp.

Med vennlig hilsen

Elektronisk godkjent, uten underskrift

Bjørn Gimming, Norges Bondelag
Kjersti Hoff, Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Sigrid Hjørnegård
Vilde Haarsaker